

Оксана ЛЯШЕНКО
Зоряна БОЙКО

ПІДХІД ДО ОЦІНКИ ФІСКАЛЬНОЇ ФУНКЦІЇ ІМПОРТНОГО МИТА НА ПРОДУКТИ ХАРЧОВІ, НАПОЇ ТА ТЮТЮНОВІ ВИРОБИ В УКРАЇНІ

Проведено розподіл імпортованих товарних підпозицій продуктів харчових, напоїв та тютюнових виробів за критерієм ставки адвалерного мита на кластери. Здійснено оцінку залежності обсягів імпорту в Україну з країн-експортерів у розрізі товарних позицій за ставками мита від кількості товарних позицій експортера та виявлено ефект концентрації імпорту за географічною ознакою в межах отриманих кластерів.

Економічні відносини між країнами впродовж тривалого періоду здійснювалися переважно як зовнішньоторговельні, вирішуючи проблему забезпечення населення товарами, що неефективно виготовлялися у національній економіці або взагалі не виготовлялися. Саме тому економісти-класики обґрунтовували основну умову ефективної міжнародної торгівлі між країнами – вільну торгівлю. У процесі еволюції зовнішньоторговельні зв'язки переросли в зовнішню торгівлю і перетворилися на складну сукупність міжнародних економічних відносин – світове господарство. Процеси, що відбуваються у сучасному світовому господарстві, впливають на економічні інтереси усіх держав світу, що об'єктивно зумовлює необхідність державного регулювання зовнішньої торгівлі задля реалізації національних інтересів, використовуючи тарифні і нетарифні інструменти протекціонізму.

Головним інструментом в руках держави при регулюванні зовнішньої торгівлі є тарифне регулювання. Серед функцій, котрі виконує митний тариф, особливе значення мають протекціоністська та фіскальна. Протекціоністська функція пов'язана із

захистом національних товаровиробників, а фіскальна забезпечує надходження коштів у дохідну частину бюджету країни. Таким чином, незважаючи на загальновідоме твердження – мито перешкоджає вільній торгівлі та знижує економічну ефективність, національні уряди активно використовують тарифні інструменти з метою наповнення державного бюджету та реалізації особливих інтересів окремих верств суспільства, що обумовлені "погоною за рентою".

На перший погляд все зрозуміло і просто, проте на практиці надзвичайно важко знайти оптимальний варіант реалізації протекціоністської та фіскальної функцій мита. Адже, переслідуючи мету захисту національного товаровиробника від зовнішньої конкуренції, можна запровадити високе мито на певний товар, що призведе до зменшення обсягів імпорту і водночас до зменшення доходів у бюджет країни. З іншого боку, намагання обкласти імпортом митом якомога більшу кількість товарів з метою наповнення бюджету може призвести до зменшення надходження необхідної сировини в країну, тим самим звужуючи виробничу базу, або ж перешкоджатиме надходженню в країну стратегічно важливої

продукції – інвестиційних товарів, споживчих товарів першої необхідності тощо.

При цьому у багатьох випадках виникає ситуація, коли надходження до ДБ від імпорту однакових товарів, що обкладаються однією і тією ж ставкою мита, але різняться за країнами-походження товару, є суттєво різними. Такий ефект називають інколи ефектом концентрації імпорту за географічною ознакою. Така концентрація також потенційно небезпечна для країни, оскільки у випадку розриву торговельних відносин з основним експортером продукції чи зміни його зовнішньоторговельних інтересів країна ризикує залишитися без необхідних товарів (зокрема інвестиційних) і без надходжень до ДБ у вигляді мита.

Питанням сутності форм прояву та функцій мит присвятили роботи вітчизняні та зарубіжні дослідники: Т. Мельник, Л. Кредісов, О. Гребельник, О. Єгоров, П. Пашко, В. Дудчак, О. Мартинюк, Б. Кормич, Ю. Кунєв, М. Каленський, В. Науменко, К. Сандровський. Концептуальні основи побудови національних митно-тарифних систем обґрунтовані у фундаментальних працях визначних зарубіжних вчених Б. Баласси, Р. Вернона, Дж. Генрі, Р. Гільфердінга, Г. Кері, П. Кругмана, В. Леонтьєва, С. Ліндера, Ф. Ліста, Дж. Ст. Мілля, Б. Оліна, М. Портера, Д. Рікардо, П. Самуельсона, А. Сміта, В. Столпера,

Е. Хекшера, Р. Шуллера та ін. Значний вклад у розвиток сучасної теорії міжнародної торговельної політики, у вирішення складних проблем побудови ефективного митно-тарифного механізму в умовах трансформаційної економіки внесли вітчизняні вчені І. Бураковський, В. Бардачова, В. Ващенко, К. Владімиров, С. Волосович, В. Геєць, О. Гребельник, В. Дудчак, М. Каленський, О. Кіреєв, Б. Кормич, А. Кредісов, С. Терещенко, А. Філіпенко та ін. Серед вчених ближнього зарубіжжя, які здійснюють дослідження у сфері митно-тарифного оподаткування, слід відмітити Є. Бабіна, І. Дюмулена, О. Єршова, А. Козиріна, І. Корольова, Т. Романову, В. Фоминова, В. Шамахова. Проте окремі аспекти митно-тарифного регулювання все ще залишаються мало дослідженими та потребують детальнішого вивчення.

Мета статті – розробити підхід до оцінювання фіскальної функції імпортного мита при ввезенні в Україну продуктів харчових, напоїв та тютюнових виробів.

Всі імпортні товаропотоки продуктів харчових, напоїв та тютюнових виробів ми розділили на кластери за величиною ставки мита відповідно до Митного тарифу України й отримали 5 кластерів імпорту продуктів харчових, напоїв та тютюнових виробів, що мають різні основні характеристики (табл. 1). Зокрема, окрім ставок

Таблиця 1

Характеристики кластерів імпортних потоків продуктів харчових, напоїв та тютюнових виробів в Україну*

Кластер	Кількість товарних підпозицій (шт.)	Ставка мита (%)	Обсяги імпорту (тис. дол. США), 2009 р.	Імпортне мито (тис. дол. США), 2009 р.	Питома вага імпортного мита у вартості імпорту, %	Кількість країн експортерів
1	3	50	61542,88	20514,29	33,33	16
2	97	[0–5]	1013356,57	13277,33	1,31	94
3	112	(5–15)	630892,49	103731,66	16,44	79
4	75	[15–20]	132483,66	18718,91	14,13	59
5	17	Спеціальне мито	306639,30	–	–	54

* Складено авторами за даними Держкомстату та Держмитслужби України.

мита кластери різняться за кількістю товарних підпозицій і кількістю країн-експортерів відповідних товарів в Україні.

П'ятий кластер містить 17 товарних підпозицій, щодо імпорту яких запроваджено спеціальне мито: пиво із солоду; вина виноградні, включаючи вина кріплені; сушло виноградне, крім того, що включено до товарної позиції 2009 (220410, 220421, 220429); вермут та інше вино виноградне, з додаванням рослинних або ароматизувальних екстрактів (220510, 220590); інші зброджені напої (наприклад, сидр, перрі (грушевий напій), напій медовий); суміші із зброджених напоїв та суміші зброджених напоїв з безалкогольними напоями, в іншому місці не зазначені; спирт етиловий, неденатурований з концентрацією спирту менш як 80%; спиртові дистилати та спиртні напої, одержані шляхом перегонки, лікери та інші напої, що містять спирт (220820, 220830, 220840, 220850, 220860, 220870, 220890); сигари, сигари з відрізними кінцями, сигарили та сигарети, цигарки з тютюном або його замінниками (240220); інший тютюн промислового виробництва та замінники тютюну промислового виробництва; "гомогенізований" або "відновлений" тютюн; тютюнові екстракти та есенції (240391, 240399). Загалом у 2009 р.

на територію України ввезено продуктів харчових, напоїв та тютюнових виробів, з яких стягувалося специфічне мито, на суму 306639,3 тис. дол. США.

Наведені у табл. 2 основні описові статистики обсягів імпорту з країн світу у розрізі товарних підпозицій кластерів свідчать про те, що, незважаючи на стаціонарність митних ставок в середині кластерів, характеристики товаропотоків імпорту з різних країн за відповідними товарними підпозиціями суттєво різняться. А тому дослідження впливу митних ставок на імпортні товаропотоки та надходження до Держбюджету України треба проводити в розрізі конкретних товарних категорій за конкретними географічними напрямками імпорту України для того, щоб не припускати великих помилок, що спричиняються надмірною агрегацією товаропотоків, як за товарною структурою, так і за географічною.

Розглянемо детально характеристики першого кластеру імпортних товаропотоків України (ставка мита 50%), куди належать такі товарні підпозиції: цукор з цукрової тростини або з цукрових буряків і хімічно чиста цукроза у твердому стані (170111 – з тростини, 170191 – з додаванням ароматичних добавок або барвників,

Таблиця 2

**Характеристики кластерів імпортних товаропотоків України
у розрізі товарних підпозицій***

Характеристики	Кластер 2	Кластер 3	Кластер 4
	Обсяги імпорту	Обсяги імпорту	Обсяги імпорту
Середнє арифметичне	10340,37	15334,97	2285,64
Медіана	893,79	1448,27	160,13
Стандартне відхилення	23094,00	63139,45	7250,55
Всього	1013357,00	1748186,04	132567,39
Мінімальне значення	0,17	0,29	0,87
Максимальне значення	136038,20	630892,49	41235,47
Нижній квантиль (<25%)	73,41	268,08	15,91
Верхній квантиль (>75%)	7357,57	8448,08	1063,08

* Складено авторами за даними Держкомстату та Держмитслужби України.

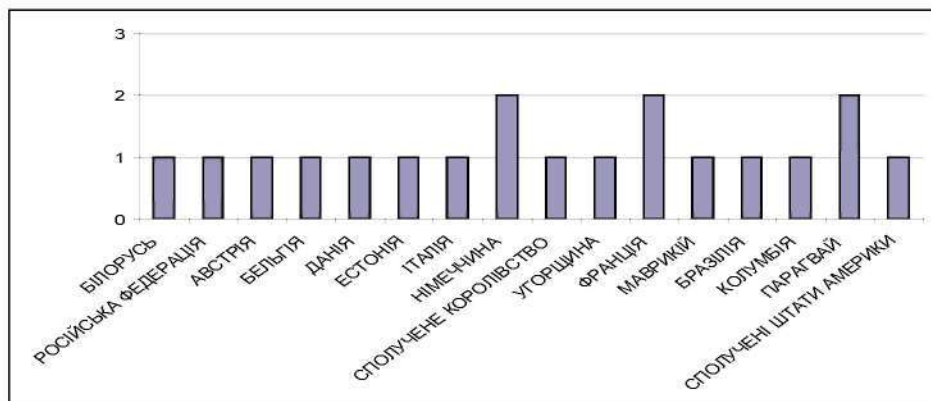

Рис. 1. Кількість товарних підпозицій за країнами-експортерами в Україну у першому кластері

170199 – інші). Зокрема, на рис. 1 представлено кількість товарних підпозицій, що припадають на країни, що експортують в Україну цю харчову продукцію. Варто звернути увагу на те, що питома вага імпорту з країн зазначеного кластеру значно відрізняється від інших кластерів і становить 33,33%.

Як видно з рис. 1–2, кількість товарних підпозицій, що покриваються певними країнами-експортерами в Україну, не впливає на обсяги імпорту продукції з цих країн. Так,

зокрема, на Білорусь припадає лише одна товарна підпозиція, але при цьому імпорт з Білорусі цукру з цукрової тростини або з цукрових буряків і хімічно чистої цукрози у твердому стані (підпозиція 170199 – інші) становить 62% від усього імпорту в Україну трьох товарних підпозицій (170111, 170191 та 170199) з 160-ти країн світу.

Таким чином, актуальним є завдання встановлення залежності між кількістю товарних підпозицій з однорідними ставками мита та обсягами імпорту. Для проведення такої оцінки розглянемо другий

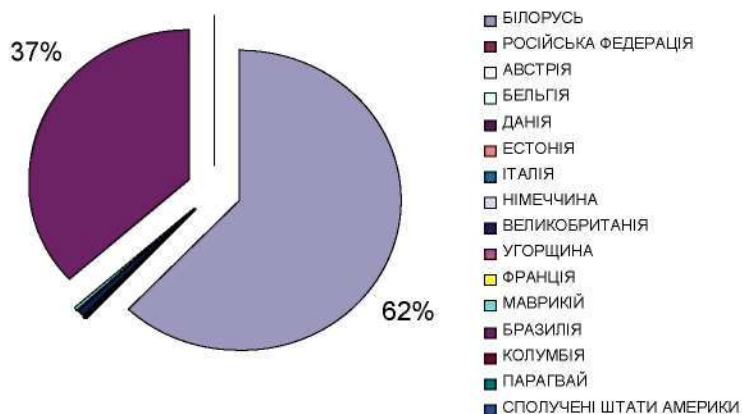
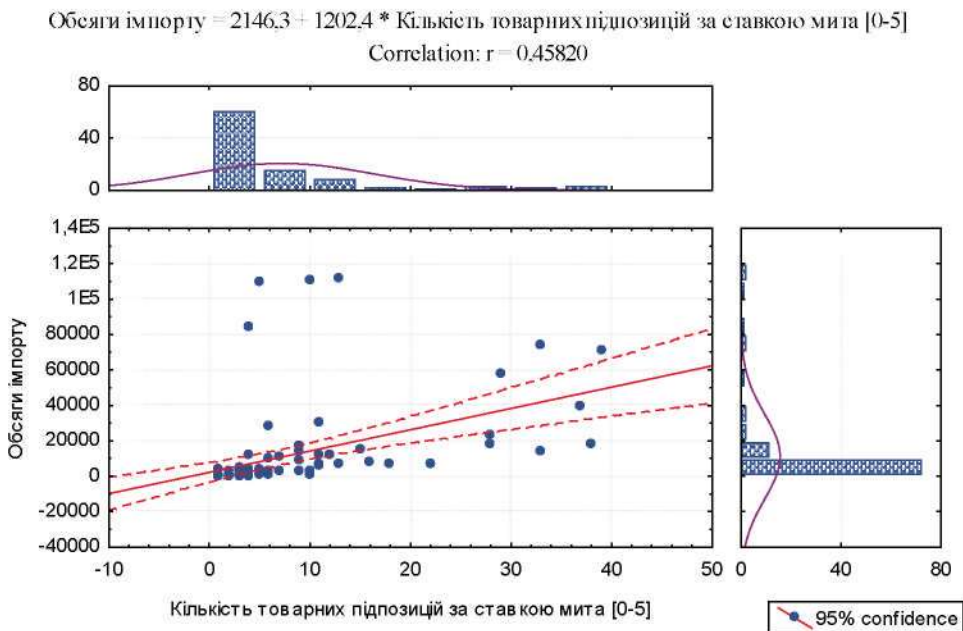

Рис. 2. Частки країн у загальному імпорті України за товарними підпозиціями зі ставкою мита 50%

кластер товарних підпозицій зі ставкою мита від 0 до 5% включно. Імпорт продукції цього кластеру забезпечує найменші обсяги імпорту мита, котре становить лише 1,31% від обсягу імпорту. Проведене статистичне оцінювання за базовими статистичними показниками (рис. 3) свідчить про відсутність значимої кореляції між кількістю товарних підпозицій, які покриває країна-експортер в Україну певної продукції й обсягами імпорту з цієї країни і відповідно з надходженнями до Державного бюджету України від цього імпорту. Але результати кореляційно-регресійного аналізу, що показані на рис. 3, підтверджують тезу про складність внутрішньої структури імпортованих товаропотоків з однорідними ставками мита як за кількістю товарних позицій за країнами, так і за обсягами імпорту.

Для оцінки географічної концентрації різних за ступенем інтенсивності та потужності імпортованих товаропотоків України скористаємося діаграмою розсіювання (рис. 4), з якої видно, що найінтенсивніші (за критерієм кількості товарних підпозицій, що припадають на країну-експортера) та найпотужніші (за обсягами у тис. дол. США) товаропотоки зі ставкою мита 0–5% це потоки товарів з Російської Федерації, Німеччини та Нідерландів.

До третього кластеру належать товарні підпозиції зі ставкою мита 5–15%. Імпорт продукції цього кластеру забезпечує найбільші обсяги імпорту мита, котре становить 16,44% від обсягу імпорту. Рис. 5 свідчить про вищу кореляцію між кількістю товарних підпозицій, які покриває країна-експортер в Україну певної продукції, й обсягами імпорту з цієї країни і відповідно з надходженнями до ДБ від цього імпорту порівняно із другим кластером.

* Складено авторами за даними Держкомстату та Дежмитслужби України.

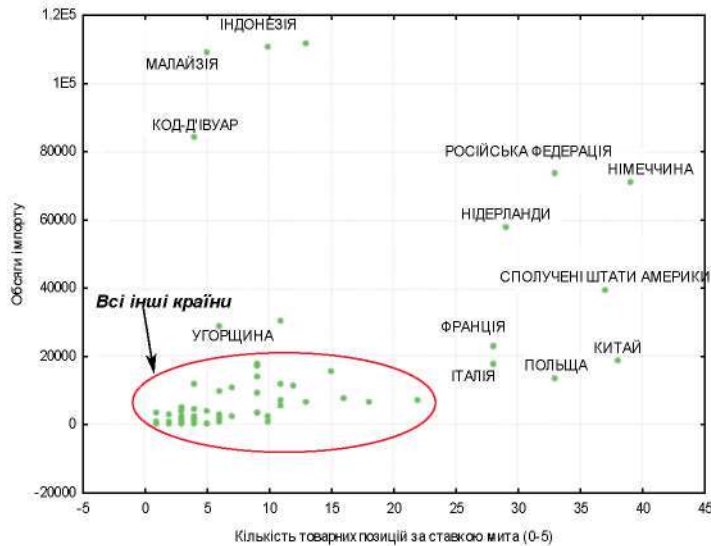

Рис. 4. Діаграма розсіювання країн походження імпортованих товарів України товарних позицій зі ставкою мита від 0 до 5%*

* Складено авторами за даними Держкомстату та Дежмитслужби України.

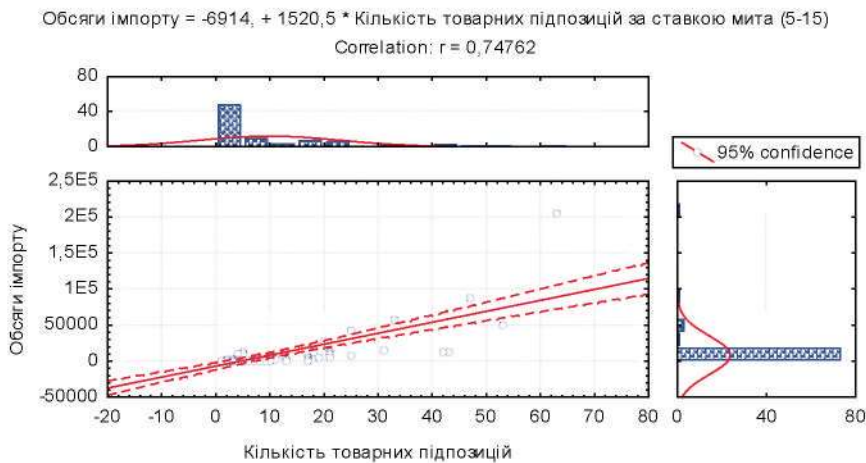

Рис. 5. Оцінка залежності обсягів імпорту в Україну з країн-експортерів у розрізі товарних позицій зі ставкою мита від 5 до 15% від кількості товарних позицій експортера*

* Складено авторами за даними Держкомстату та Дежмитслужби України.

Діаграма розсіювання (рис. 6) показує, що найінтенсивніші та найпотужніші імпортні товаропотоки зі ставкою мита 5–15% спря-

мовувалися в Україну з Російської Федерації. Інтенсивними, але не надто потужними

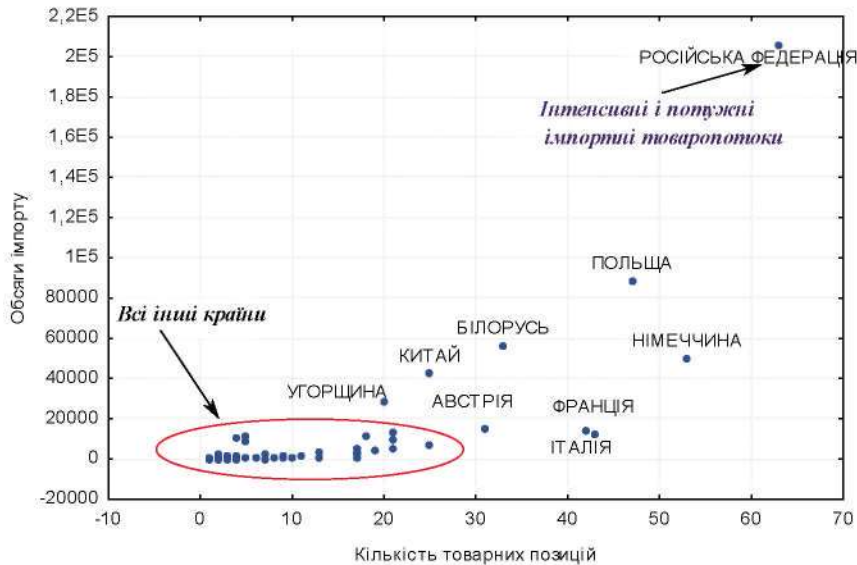

Рис. 6. Діаграма розсіювання країн походження імпортованих товарів України з товарних позицій зі ставкою мита від 5 до 15%*

* Складено авторами за даними Держкомстату та Дежмитслужби України.

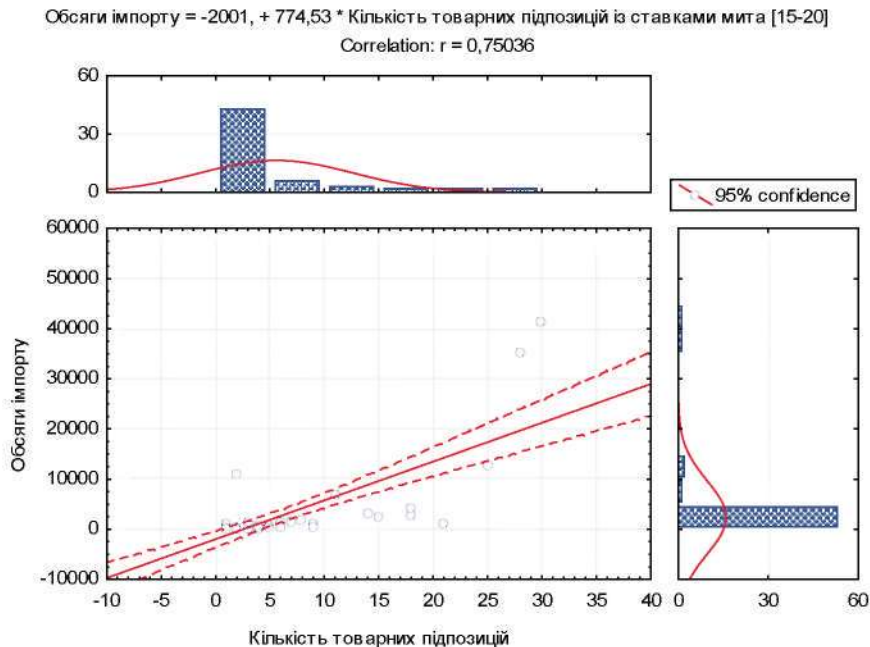
були імпортовані товаропотоки із Німеччини, Польщі, Італії, Франції, Білорусі та Австрії.

Четвертий кластер містить товарні підпозиції зі ставкою мита 5–15%. Імпортоване мито з продукції цього кластеру становило у 2009 р. 18718,71 тис. дол. США (14,13% від загального обсягу імпорту товарних підпозицій кластера). Кореляцію між кількістю товарних підпозицій, які покриває країна-експортер в Україну, певної продукції й обсягами імпорту з цієї країни і відповідно з надходженнями до ДБ від цього імпорту в даному кластері практично така ж, як і у попередньому (рис. 7).

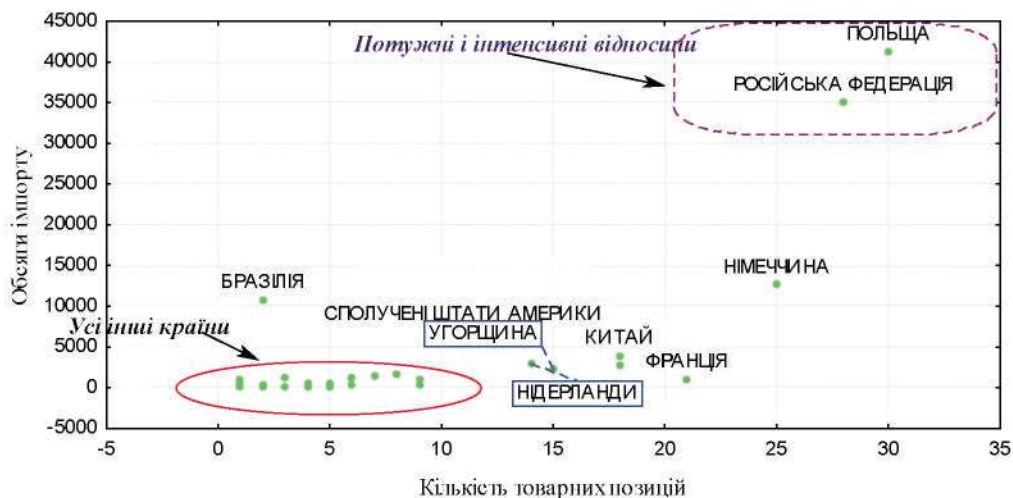
Знову ж найінтенсивніші та найпотужніші імпортовані товаропотоки зі ставкою мита 15–20% надходили із Російської Федерації (рис. 8) Інтенсивними, але не надто потужними були імпортовані товаропотоки із Німеччини, Франції, Китаю, Італії, Угорщини.

В результаті проведеного дослідження ми виявили чотири кластери імпорту продуктів харчових, напоїв та тютюнових виробів, що мають різні основні харак-

теристики. Найбільший інтерес для подальших досліджень становлять перший і третій кластери: товарні підпозиції, що належать до першого кластеру, забезпечують найбільшу питому вагу надходжень від імпортованого мита (50%) у загальному обсязі імпорту товарів даних підпозицій, натомість товарні підпозиції, що належать до третього кластеру, забезпечують найбільші обсяги імпортованого мита (5–15%) порівняно із рештою кластерами. Також у другому, третьому та четвертому кластерах виявлено суттєвий ефект концентрації імпорту за географічною ознакою: найінтенсивніші та найпотужніші імпортовані потоки із Російської Федерації. Тому скасування імпортованого мита у зовнішній торгівлі продуктами харчовими, напоями та тютюновими виробами з Російською Федерацією однозначно призведе до зменшення надходжень до Державного бюджету України. Отже, у цьому контексті постає не менш актуальна проблема вимірювання обсягів можливих втрат че-

* Складено авторами за допомогою пакету STATISTICA за даними Держкомстату та Дежмитслужби України.

рез відсутність платежів до державного бюджету та співставлення їх з вигодами,

отриманими від збільшення обсягів вітчизняного виробництва та експорту.

Література

1. Гребельник О. П. Митно-тарифна політика за умов трансформації економічної системи: Монографія. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2001. – 488 с.
2. Дюмулен И. И. Международная торговля. Тарифное и нетарифное регулирование. – (Модульная серия: Экономист-международник). – М.: ВАУТ, 2004. – 527 с.
3. Закон України "Про Митний тариф України" № 2371-III від 05.04.2001 р. (зі змінами і доповненнями) // Відомості Верховної Ради. – 2001. – № 24. – Ст. 125.
4. Мельник Т. М. Напрями вдосконалення митно-тарифного регулювання зовнішньої торгівлі в Україні // Формування ринкових відносин в Україні: 36. наук. праць. – 2005. – № 11(54). – С. 110–117.
5. Миляков Н. В. Таможенная пошлина. – М.: Финансы и статистика, 2004. – 254 с.
6. Науменко В. П., Пашко П. В., Русское В. А. Митне регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні. – К.: Знання, 2004. – 403 с.
7. Свинухов В. Г. Таможенно-тарифное регулирование внешнеэкономической деятельности и таможенная стоимость: Учебник. – М.: Экономистъ, 2005. – 271 с.
8. Тишков В. Н. Внешнеторговая политика: тарифное и нетарифное регулирование внешней торговли: Учеб. пособие. – СПб.: Изд-во С.-Петербург. гос. ун-та экономики и финансов, 2001. – 186 с.
9. Фомін І. С. Митне регулювання імпорту товарів в Україну. – К.: Логос, 2008. – 200 с.
10. Державна митна служба України. – Режим доступу: www.customs.gov.ua.
11. Державний комітет статистики України. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.